

КРИТЕРІЙ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Кабур Людмила Миколаївна,

викладач кафедри музично-інструментальної підготовки Південноукраїнського державного національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського

Постановка проблеми. Сучасні темпи розвитку науки і освіти, оновлення інформаційних і навчальних програм безупинно змінюють якість і умови професійної діяльності сучасного вчителя, змушуючи його протягом всього життя неодноразово освоювати нові способи і види діяльності в професії, підвищувати рівень кваліфікації і освіти, оперативно оновлювати свої знання, гнучко орієнтуючись в інформаційному середовищі, яке безупинно змінюється.

Прискорення темпів науково-технічного прогресу, зміна виробничих технологій відбуваються настільки швидко, що отримані у вищій школі професійні знання застарівають за строк, набагато менший періоду трудового життя людини. Також загострилося основне протиріччя сучасної системи освіти – протиріччя між швидким темпом прирощування знань у суспільстві та обмеженими можливостями їх засвоєння окремою людиною. Дана обставина змушує педагогічну теорію відмовитися від абсолютного ідеалу (всесторонній розвиток особистості) та перейти до нового ідеалу – максимального розвитку здібностей та якостей людини. Щоб бути успішним і затребуваним у своїй професії, мати можливість оновлювати свої професійні знання або змінювати кваліфікацію, фахівець у будь-якій галузі, а особливо у галузі музично-педагогічної освіти, повинен мати певні особистісні якості: бути рухливим, готовим до будь-яких змін, уміти швидко та ефективно адаптуватися до нових умов, тобто володіти високим ступенем професійної мобільності.

Мета даної статті: визначити критерії та рівні готовності майбутніх учителів музики до професійної мобільності.

Виклад основного матеріалу. Поняття «готовність» зазвичай використовують для демонстрації результативності підготовки до певної діяльності. Зокрема, у тлумачному словнику С. Ожегова дається таке визначення: «підготувати – зробити щось для організації, навчити, дати необхідні знання», «готовність – стан, за якого все зроблено, все готово» [4, 489]. Отже, підготовку до чогось можна розглядати як формування готовності, а готовність – як очікуваний результат підготовки.

Так, М. Дьяченко і Л. Кандибович до структури готовності до різних видів діяльності включають такі компоненти, як «позитивне ставлення до діяльності; адекватні вимогам професії риси характеру, здібності, темперамент, мотивації; необхідні знання, уміння та навички; усталені професійно важливі особливості пізнавальних, емоційних і волевих процесів» [1, 153].

Аналізуючи розвиток поняття готовності можна спостерігати його розширення й ускладнення структури від компонентів, зумовлених досвідом навчання й діяльності (знання, уміння, навички), до якостей особистості, особливостей мотиваційної сфери, світогляду.

Розуміння професійної мобільності вчителя розглядається нами в контексті особистісного напрямку, тобто як усталена характеристика особистості, інтегральне особистісне утворення, що складається із сукупності взаємопов'язаних властивостей. Професійна мобільність має різні складові, залежно від простору її дії, разом з тим, в межах кожного простору ми виокремлюємо певні компоненти, що характеризують професійно мобільного вчителя музики та визначають необхідні складові:

1. Мотиваційний – ставлення вчителя музики до професійної мобільності у певному просторі, що визначає прагнення вчителя музики до удосконалення навчально-виховного процесу. Мотиваційна готовність до професійної мобільності передбачає формування у майбутнього вчителя музики внутрішньої потреби до цієї діяльності та установки на її ефективність. Мотиваційний компонент відбиває ставлення студента до професійної мобільності, виражене в цільових установках. До основних складників мотиваційного компонента готовності студентів до професійної мобільності доцільно віднести: інтерес до музики як мистецтва й засобів музичного виховання особистості; установку на удосконалення музично-педагогічного процесу; сформованість власної позиції як педагога і музиканта.

2. Пізнавальний – обізнаність вчителя музики щодо сутності, особливостей професійної мобільності у певному соціальному просторі, а також особистісних вимог. Пізнавальний компонент забезпечує ефективність внутрішнього плану дій майбутнього вчителя музики щодо професійної мобільності та підвищує їх осмисленість, цілеспрямованість. Його головними елементами виступають: узагальнені музично-педагогічні знання та метакогнітивна обізнаність.

3. Діяльнісний – активний прояв професійної мобільності у музично-педагогічній діяльності. Діяльнісний компонент виражається в опануванні узагальненими способами діяльності, в умінні застосовувати різні форми і методи навчально-виховного процесу. Так, професійна мобільність передбачає опанування навичками організаційно-виховної, навчально-виховної, музично-творчої, науково-методичної діяльності.

4. Особистісний – наявність особистісних властивостей, що сприяють прояву професійної мобільності вчителя музики. Особистісний компонент готовності до професійної мобільності включає до своєї структури здібності, якості та властивості педагога, що забезпечують успішність професійної мобільності у різних соціальних просторах.

Ефективність формування готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності значною мірою залежить від визначення її рівневої характеристики. Отже, важливо враховувати поширене в педагогічній науці уявлення про рівень як про ступінь, величину розвитку явищ та факт диференціювання за групами. Рівень сформованості того чи іншого утворення встановлюють (згідно з визначеними критеріями) як умовну міру, що дає змогу збагнути явище і на цій підставі дати йому оцінку. Для побудови критеріального апарату обирається шлях застосування від загальних до часткових критеріїв, що ґрунтуються на змісті компонентної структури готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності.

Проблему визначення критеріїв і показників у педагогічному дослідженні опрацьовували такі відомі педагоги, як: Ю. Бабанський, О. Барабаншиков, П. Городов, В. Ягулов. Для педагогічного дослідження важливим є визначення критерію того явища (процесу), на яке спрямоване дослідження. А. Маркова виокремлює такі групи критеріїв:

- 1) об'єктивні та суб'єктивні;
- 2) результативні та процесуальні;
- 3) нормативні та індивідуально-варіативні;
- 4) наявного та прогностичного рівнів;
- 5) професійного навчання і творчості;
- 6) соціальної активності та професійної придатності;
- 7) якісні та кількісні [3, 55].

За А. Семеновою, критерії класифікуються таким чином:

- інтегральні критерії як оцінка загального стану явища або процесу;
- часткові критерії як оцінка складників явища або процесу;
- одиничні критерії як оцінка окремих сторін складників явища або процесу. Як наголошує А. Семенова, показники фіксують певний стан або рівень розвитку певного критерію. Показник – це явище або подія, за якими можна судити про динаміку певного процесу [5, 432].

Незважаючи на деяку умовність, критерії є ідеальним зразком для порівняння з реальними явищами, за їх допомогою можна встановити міру відповідності, наближення до заданої моделі сформованості того чи іншого педагогічного явища. Критерії дають можливість з'ясувати, яким чином і з якими витратами можна досягти результату педагогічної дії, у нашому випадку – сформувати готовність майбутнього вчителя музики до професійної мобільності.

Компонентом критерію є показник, який є типовим і конкретним проявом однієї із суттєвих сторін певної якості особистості. Його використання допомагає оцінити якість і рівень її сформованості.

Так, Ю. Калиновський у якості критеріїв оцінки мобільності виділяє:

- властивості і якості особистості: відкритість світу, довіра до людей і до себе, гнучкість, оперативність, локалізація контролю, толерантність;

- вміння: рефлексії, саморегуляції, самовизначення, визначення мети;

- здатності: бачити і розуміти суть змін в соціумі; бачити варіативність і альтернативність розвитку ситуації; конструктивно, продуктивно мислити; проектувати необхідні зміни в мікросоціумі; вирішувати проблеми; адаптуватися до змін [2, с. 284]. На нашу думку, дані критерії є недостатніми для визначення рівнів готовності до професійної мобільності майбутнього вчителя музики, оскільки не враховують його мотиваційну сферу та не відображають специфіку мобільності у різних соціальних просторах.

Як уже зазначалося, готовність майбутніх учителів музики до професійної мобільності складається з чотирьох компонентів: пізнавального, мотиваційного, діяльнісного та особистісного ці компоненти зумовлюють відповідні критерії готовності до професійної мобільності, пов'язані з мотивацією, знаннями, вміннями, здібностями, кожен з яких має специфічні ознаки сформованості. До кожного з критеріїв розроблено інструментарій дослідження, водночас для всіх застосовується єдина система рівнів прояву, яка уможливує порівняння різних аспектів готовності та узагальнення результатів. Отже, можна визначити рівні як за кожним компонентом готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності окремо, так і загалом.

Розглянемо критерії готовності майбутніх учителів музики до професійної мобільності. Критерієм *пізнавального* компоненту професійної мобільності вчителя музики можна розглядати *розуміння її сутності, особливостей та вимог які професійна мобільність висуває до особистості*.

Емпіричними показниками цього критерію можуть виступати:

- міра сформованості метакогнітивної обізнаності;
- ступінь усвідомлення сутності професійної мобільності;
- міра сформованості узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності.

Для діагностики пізнавального компоненту професійної мобільності вчителя музики вважаємо доцільним використання запитань, що дозволяють оцінити обізнаність досліджуваних щодо особливостей професійної мобільності.

Упевненість у наявності узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності є проявом самооцінки особистості, котра хоча і є досить суб'єктивним показником, однак може свідчити про виразність цього компоненту професійної мобільності. Для діагностики цього показника можна запропонувати досліджуваному оцінити рівень самооцінки суб'єктами навчання узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності. Рівень самооцінки може свідчити про те, наскільки майбутні вчителі музики усвідомлюють себе як суб'єктів музично-педагогічної діяльності, якою мірою вони відчужують власну готовність до музично-педагогічної діяльності.

Додатково необхідно перевірити здатність опитуваних вказати яких саме знань щодо музично-педагогічної діяльності їм бракує. Це дасть можливість з'ясувати рівень усвідомленості респондентами щодо перспектив подальшого вдосконалення музично-педагогічної діяльності.

Основним критерієм прояву *мотиваційного* компоненту професійної мобільності нами було визначено *прагнення майбутнього вчителя музики до професійної мобільності та творчої самореалізації*. Відповідно, обрано такі показники сформованості мотиваційного компоненту:

- міра розвиненості інтересу до музики і засобів музичного виховання;
- ступінь сформованості установки на удосконалення музично-педагогічного процесу;
- міра сформованості власної позиції як педагога та музиканта.

Основним критерієм *діяльнісного* компоненту ми вважаємо *здатність проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності* загалом. Показниками критерію є:

- рівень володіння саморегуляцією та рефлексією;
- рівень володіння навчально-виховною та музично-творчою діяльністю;
- рівень володіння просвітницькою та організаційно-виховною діяльністю;
- рівень володіння науково-методичною діяльністю.

Критерієм *особистісного* компоненту є *наявність особистісних властивостей та сформованість позитивної Я-концепції*. Показниками даного критерію є:

- сформованість позитивної Я-концепції;
- міра сформованості музичних та педагогічних здібностей;
- міра сформованості лідерських та організаційних якостей;
- ступінь сформованості здібності орієнтуватися у інформаційному просторі.

Діагностику наявності визначених особистісних властивостей доцільно проводити кількома шляхами:

- на підставі спеціальних психодіагностичних методик;
- анкетним опитуванням, через самооцінку тощо.

Узагальнені критерії та показники готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності подані у таблиці:

Узагальнені критерії та показники готовності до професійної мобільності

Компонент готовності до професійної мобільності	Критерії	Показники критерію
<i>Мотиваційний</i>	<i>Прагнення майбутнього вчителя музики до професійної мобільності та творчої самореалізації</i>	- міра розвиненості інтересу до музики і засобів музичного виховання; - ступінь сформованості установки на удосконалення музично-педагогічного процесу; - міра сформованості власної позиції як педагога та музиканта.
<i>Пізнавальний</i>	<i>Розуміння сутності, особливостей та вимог які професійна мобільність висуває до особистості</i>	- міра сформованості метакогнітивної обізнаності; - ступінь усвідомлення сутності професійної мобільності; - міра сформованості узагальнених знань щодо музично-педагогічної діяльності.
<i>Особистісний</i>	<i>Наявність особистісних властивостей та сформованість позитивної Я-концепції</i>	- сформованість позитивної Я-концепції; - міра сформованості музичних та педагогічних здібностей; - міра сформованості лідерських та організаційних якостей; - ступінь сформованості здібності орієнтуватися у інформаційному просторі.
<i>Діяльнісний</i>	<i>Здатність проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності</i>	- рівень володіння саморегуляцією та рефлексією; - рівень володіння навчально-виховною та музично-творчою діяльністю; - рівень володіння просвітницькою та організаційно-виховною діяльністю; - рівень володіння науково-методичною діяльністю.

Визначені критерії та їх показники дозволяють виокремити три рівні готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності:

- **пасивний рівень** характеризується низькою мотивацією до оволодіння професійною мобільністю та творчої самореалізації; елементарною теоретичною підготовкою щодо сутності, особливостей та вимог, які професійна мобільність висуває до особистості педагога; нездатністю проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності, низьким рівнем сформованості професійно мобільних якостей та здібностей; не сформованістю позитивної Я-концепції;

- **усвідомлений рівень** характеризується усвідомленістю спонукальних мотивів до оволодіння професійною мобільністю та творчої самореалізації, достатньою теоретичною підготовкою щодо сутності, особливостей та вимог, які професійна мобільність висуває до особистості педагога; частковою здатністю проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності; достатнім рівнем сформованості професійно мобільних якостей та здібностей; частковою сформованістю позитивної Я-концепції;

- **продуктивний рівень** характеризується усвідомленою та аргументованою мотивацією щодо оволодіння професійною мобільністю та творчої самореалізації; ґрунтовною теоретичною підготовкою щодо сутності, особливостей та вимог, які професійна мобільність висуває до особистості педагога; здатністю проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності; високим рівнем сформованості професійно мобільних якостей та здібностей; сформованістю позитивної Я-концепції.

Висновки. Розроблена структура готовності майбутнього вчителя музики до професійної мобільності як єдність чотирьох компонентів – мотиваційного, пізнавального, особистісного та діяльнісного дозволяє визначити відповідні критерії (розуміння, сутності, особливостей та вимог які професійна мобільність висуває до особистості вчителя музики; прагнення до професійної мобільності та творчої самореалізації; здатність проявляти професійну мобільність у музично-педагогічній діяльності; наявність особистісних властивостей та сформованість позитивної Я-концепції) та діагностувати відповідні рівні готовності до професійної мобільності (пасивний, усвідомлений та продуктивний).

Резюме. Стаття присвячена проблемі формування професійної мобільності у майбутніх учителів музики, розглянуті критерії та рівні готовності до професійної мобільності. **Ключеві слова:** професійна мобільність, готовність, майбутній вчитель музики.

Резюме. Стаття присвячена проблемі формування професійної мобільності у майбутніх учителів музики, розглянуті критерії та рівні готовності до професійної мобільності. **Ключові слова:** професійна мобільність, готовність, майбутній вчитель музики.

Summary. This article is devoted to problem of formation of professional mobility at the future teachers of music, criteria and levels of readiness for professional mobility are considered. **Keywords:** professional mobility, readiness, the future teacher of music.

Література

1. Дьяченко М.И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: БГУ, 1976. – 193 с.
2. Калиновский Ю.И. Развитие социально-профессиональной мобильности андрогога в контексте социокультурной образовательной политики региона: дис. на соискание учёной степени д-ра пед. наук / Ю.И. Калиновский. – СПб., 2001. – 470 с.
3. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55–63.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Советская энциклопедия, 1973. – 847 с.
5. Семенова А.В. Формування професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання / А.В. Семенова // Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.]. [З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін.]; за ред. З.Н. Курлянд. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2007. – С. 432–446.

Подано до редакції 24.05.2012